

Kamila Borkowska

"Technologia i metodologia badań intonacji dla opisu jej funkcji w systemie komunikacji językowej", Juliusz Skorek, Julian Skorek, Wrocław 2014 : [recenzja]

Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego nr 1, 221-226

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kamila Borkowska

Juliusz Skorek, Julian Skorek, *Technologia i metodologia badań intonacji dla opisu jej funkcji w systemie komunikacji językowej (badania eksperymentalne)*, Oficyna Wydawnicza ATUT Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2014.

Cel wytyczony przez Autorów monografii jest nadzwyczaj ambitny i nowatorski. Chodzi o wykrycie elementów struktury intonacyjnej oraz ich funkcji w wypowiedzeniach – jednostkach systemu komunikacyjnego języka polskiego. W pracy została opracowana stosowna koncepcja, metodologia i technologia badań. Intonacja jest rozumiana jako odrębna dyscyplina naukowa o ruchu tonu głosu mówiącego w czasie i przestrzeni lingwistycznej oraz jego intensywności. Posiada ona zarówno swój przedmiot badań, elementy, jednostki, jak i swoistą terminologię. Jej podstawowe jednostki są badane na odrębnym poziomie systemu języka – poziomie suprematycznym. Stąd też wywodzi się nazwa jednostki intonacyjnej – *suprem*. Strukturę supremu tworzą: segmenty samogłoskowe, elementy (akcent: suprematyczny, wyrazowy, logiczny), komponenty (kierunek przebiegu, wysokość tonu, iloczas, poziom intensywności) oraz części (suprematyczna prepozycja, pozycja zasadnicza, suprematyczna postpozycja). W opisie werbalnym wyników badań autorzy nie unikają definiowania pojęć:

- Jednostkę intonacyjną (suprem) definiują jako zespół dystynktywnych komponentów intonacyjnych.

- Akcent suprematyczny – zespół komponentów inwariantnych, lingwistycznie relewantnych, a zatem dla określonej jednostki systemu komunikacyjnego – konstytutywny.

- Akcent wyrazowy – zespół komponentów wariantowych, lingwistycznie nierelewantny, a zatem dla jednostki systemu komunikacyjnego języka – niekonstytutywny.

- Akcent logiczny w opisie werbalnym jest terminem semantyki suprematycznej, wyraża treści rematyczne wypowiedzenia. Akcent logiczny w strukturze intonacyjnej temat *vs* remat jest wyrażeniem **rematu**, tj. nowego, nieznanego.

- **Fonem suprematyczny** jest definiowany jako zespół inwariantnych, fonologicznie relewantnych komponentów intonacyjnych,

który pełniąc swoją funkcję w systemie języka, konstytuuje wypowiedzenia – jednostki komunikacji językowej.

- Dyskurs lingwistyczny w systemie komunikacji języka (zdaniem autorów) jest hierarchiczną funkcją znaków językowych (semantemu, syntaktemu, supremu).

Realizacja tak rozumianej koncepcji badań stała się możliwa dzięki unikalnej aparaturze pomiarowej, która pozwoliła zbadać system intonacyjny języka polskiego i opisać go zarówno w sposób werbalny, jak i graficzny. Metoda fonologiczna pozwoliła wykryć znaki systemu intonacyjnego we wzajemnych relacjach fonologicznych. Metody analityczne (segmentacja, dystrybucja, transformacja oraz substytucja) pozwoliły wykryć segmenty, elementy oraz komponenty w strukturze jednostki intonacyjnej. Natomiast metody lingwistyczne umożliwiły ustalenie funkcji lingwistycznych: akcentu wyrazowego, suprematycznego i logicznego w tworzeniu wypowiedzeń – jednostek systemu komunikacyjnego języka polskiego.

W ten sposób w jednosuprematycznych wypowiedzeniach oznajmujących fonem suprematyczny ma lokalizację terminalną. Swoim zakresem obejmuje jeden segment samogłoskowy. Wykazuje on inwariantny przebieg opadający, na który w sposób normatywny nakładają się: ton niski, wzdłużenie iloczasu i spadek poziomu intensywności. Akcent logiczny, wykazując treści oznajmujące wypowiedzenia, jest tu zgodny z akcentem suprematycznym.

W jednosuprematycznych wypowiedzeniach pytających fonem suprematyczny swoim zakresem obejmuje dwa kolejne segmenty samogłoskowe sylab terminalnych. Cechuje go binarny przebieg opadająco-rosnący, ton nisko-wysoki, wzdłużenie iloczasu oraz zróżnicowanie poziomu intensywności, wskutek czego fonem suprematyczny w wypowiedzeniach pytających ze słowem pytajnym (PSP-1) posiada spadek poziomu intensywności. W pytających bez słowa pytajnego (PSP-2) – również spadek. Natomiast w wypowiedzeniach pytających ze spójnikiem adwersatywnym „a” fonem suprematyczny cechuje wzrost poziomu intensywności.

Akcent logiczny wypowiedzeń pytających został zróżnicowany zarówno pod względem jego zgodności z akcentem suprematycznym, jak i treści semantycznych. W PSP-1 akcent logiczny nie jest zgodny z fonemem suprematycznym. Pada on na zaimek pytajny i stanowi pytanie o **niewiadome** treści semantyczne. Ma on lokaliza-

cje inicjalną. Natomiast w PSP-2 ma lokalizację terminalną, jest zgodny z fonemem suprematycznym i zawiera pytanie o **rozstrzygnięcie**. W PSP-3 akcent logiczny jest zgodny z fonemem suprematycznym. Wyraża pytanie interlokutora, które kieruje on do nadawcy z prośbą o **uzupełnienie** swojej treści wypowiedzenia.

W jednosuprematycznych wypowiedzeniach wykrzyknikowych fonem suprematyczny cechuje: opadająco-rosnący kierunek przebiegu, ton wysoki, wzdłużenie iloczasu oraz wzrost poziomu intensywności. Jego rozmieszczenie jest zgodne z akcentem logicznym, który w wypowiedzeniach w wypowiedzeniach wykrzyknikowych wyraża treści orzekające o zabarwieniu emocjonalnym. Akcent logiczny w strukturze tego typu wypowiedzeń pełni funkcję **rematu**, zaś akcent wyrazowy – **tematu**. Zatem w procesie analizy instrumentalnej i syntezy lingwistycznej zostały wykryte dwa podstawowe rodzaje znaków intonacyjnych: fonem suprematyczny oraz akcent logiczny. Fonem suprematyczny konstytuuje strukturę intonacyjną wypowiedzenia, akcent logiczny zaś – jego semantykę.

Badania intonacji języka polskiego mają nie tylko charakter poznawczy, ale i użyteczny. Opis wyników badań może być pomocny nauczycielom zarówno w ich eksperymentalnych pracach badawczych, jak i pracy zawodowej. Studentom wiedza lingwistyczna jest zaś nieodzowna w kształceniu zawodowym, by mogli w sposób świadomy kształtować swoje umiejętności i nawyki intonacyjne, a w przyszłości umiejętności i nawyki uczniów. Życzeniem autorów jest zatem, by opis systemu intonacyjnego został wdrożony do procesu edukacyjnego w taki sposób, by teoria mogła służyć praktyce.

Monografia ma charakter zarówno teoretyczny, jak i analityczny. Tak też została pomyślana jej struktura. Książka składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny. Jest opisem stosowanych narzędzi pomiaru oraz ich funkcji w badaniach eksperymentalnych intonacji. Tego rodzaju badania (jak piszą autorzy) byłyby niemożliwe bez *Pracowni Fonologii Suprematycznej*, która została wyposażona w tonometr. Skonstruowany on został przez Samodzielną Pracownię Fonetyki Akustycznej Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN na specjalne zamówienie WSP w Zielonej Górze jako urządzenie prototypowe. W jego wykonaniu pracowało jedenastu samodzielnych pracowników nauki PAN pod kierunkiem prof. dra hab.

Wiktora Jassem. Jak mi wiadomo została zakupiona również licencja urządzenia. Wspomniany tonometr jest zatem jedynym funkcjonującym instrumentem pomiarowym intonacji w Polsce. Za wiarygodnością i dokładnością wyników pomiaru intonacji stoi prof. Wiktor Jassem oraz samodzielni pracownicy naukowcy IPPT PAN w Poznaniu. Ten rozdział rozprawy został opracowany przez Juliusza Skorka, bowiem w opisie narzędzi oraz ich funkcji w badaniach eksperymentalnych była nieodzowna profesjonalna wiedza z zakresu akustyki, elektroniki, informatyki oraz grafiki komputerowej.

Rozdział drugi monografii ma charakter teoretyczny. Zawiera: 1) odniesienie autorów do stanu dotychczasowych badań, 2) definicję jednostki intonacyjnej (supremu) w dyskursie lingwistycznym poziomów języka, 3) definicje elementów jej struktury (akcent suprematyczny, wyrazowy oraz logiczny), 4) relacje fonologiczne komponentów intonacyjnych w jednostkach, 5) funkcję fonologiczne akcentów: suprematycznego, wyrazowego oraz logicznego. Został tu zdefiniowany termin: *fonem suprematyczny* oraz *dyskurs* lingwistyczny tekstu audialnego.

Część analityczno-syntetyczna pracy składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział trzeci, zatytułowany *Intonacja wyliczania* zawiera analizę badania segmentów samogłoskowych w intonacji wyliczania oraz intonacji wyliczania wyrazów. Z badań empirycznych wynika, 1) że tylko segmenty samogłoskowe są fonologicznie relewantne, zatem tylko one podlegają analizie lingwistycznej, 2) że o konstytutywnej funkcji intonacyjnej ciągu wyliczeniowego decydują komponenty intonacyjne, a nie fonetyczne cechy artykulacyjne głosek, a zatem nie cechy akustyczne sygnału mowy. Autorzy słusznie podkreślają, że intonacja jest znakiem językowym poziomu suprematycznego i nie jest rozdziałem fonetyki jak tego chcą niektórzy badacze zagadnień intonacji.

Rozdział czwarty zawiera opis struktury intonacyjnej wypowiedzeń oznajmujących (PSO), piąty – pytających ze słowem pytajnym (PSP-1), szósty – pytających bez słowa pytajnego (PSP-2), siódmy – pytających ze spójnikiem przeciwstawny „a” (PSP-3), ósmy – wykrzyknikowych (PSW). Wszystkie jednostki intonacyjne zostały opisane w sposób pozbawiony sprzeczności, prosty i wyczerpujący.

Wnioski końcowe stanowią podsumowanie wyników badań. Tak pomyślany układ treści jest przejrzysty i zasadny. Wszystkie segmenty, elementy, komponenty jednostek intonacyjnych, wyodrębnione w rezultacie segmentacji i dystrybucji tekstu zostały przez autorów zmierzone, policzone i opisane.

Część analityczno-syntetyczna monografii zawiera rzetelną i niebudzącą wątpliwości analizę struktur intonacyjnych wypowiedzeń oznajmujących, pytających oraz wykrzyknikowych języka polskiego. Analiza i synteza lingwistyczna każdego rozdziału zawiera potwierdzenie relacji komponentów intonacyjnych w postaci formuł fonologicznych, tonogramów oraz tabel. Zatem dodatkowy walor strony analityczno-syntetycznej niniejszej monografii stanowi udokumentowanie wyników badań. Zasadna argumentacja w rozprawie świadczy o wnikliwości badawczej autorów rozprawy.

Tak więc koncepcja, narzędzia pomiaru, metodologia i technologia badań pozwoliły autorom w sposób empiryczny opisać system intonacyjny języka polskiego. Metoda fonologiczna oraz procedury segmentacji i dystrybucji pozwoliły wykryć znaki językowego systemu intonacyjnego we wzajemnych relacjach fonologicznych. Metody segmentacji, dystrybucji oraz substytucji pozwoliły ustalić inwariantność komponentów intonacyjnych, ich fonologiczną relewantność oraz konstytutywność. Umożliwiły opisanie podstawowych jednostek intonacyjnych, a wśród nich akcentu suprematycznego, logicznego oraz wyrazowego. Synteza lingwistyczna pozwoliła wykryć – **fonem suprematyczny**, który w swojej funkcji na poziomie własnym konstytuuje strukturę intonacyjną jednostek, a w **dyskursie lingwistycznym** tekstu – jednostki systemu komunikacji językowej, tj.: wypowiedzenia jednosuprematyczne i wielosuprematyczne.

Na zakończenie pragnę podkreślić, że publikacja Juliusza i Juliana Skorka pt. *Technologia i metodologia badań intonacji dla opisu jej funkcji w systemie komunikacji językowej* jest pracą nowatorską i stanowi przykład rzetelnych badań empirycznych. Ma ona charakter nie tylko kreatywny, lecz i kognitywny oraz koherentny. Z całym przekonaniem polecam ją Czytelnikowi jako pozycję poznawczą, przydatną edukacyjnie. Po dokonaniu prostych zabiegów aplikacyjnych może być wdrożona do procesu dydaktycznego szkoły w celu kształcenia świadomości lingwistycznej oraz wyrabiania poprawnej wymowy intonacyjnej.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że niniejszą pracę polecił do druku prof. zw. dr hab. Wojciech Pasterniak – wybitny polonista, znakomity dydaktyk języka polskiego, a zarazem poeta i kompozytor piosenki poetyckiej.